

Son yılın bilançosu

Bugün Türkiye Cumhuriyeti bir yılını daha tarihe mâl ediyor. Memleketim'zin bu son bir yıllık ekonomi, soysal, kültür gelişmesi de bir önceki ile ölçülünce 1923 den beri mütezayit sür'at düsturlarına bağlanır bir intizamdadır. Her geçen bir, istikbâle bin perçinleyecek kadar sağlam ve esastır.

Şu kısa sözlere sıkıştırılan hakikati dünya umumî vaziyelile karşılaştırarak tahlil edelim:

Umumî harbin sızısını, enternasyonal ekonomi durumunun inkişaf hızı takip etmişti. Fazla istihsâl seyri pek çabuk 1913 seviyesinin üstüne çıkaracak kadar gayretli idi. Bu suretle ekonomi refahı layık bir haddi bulacağı sanılıyordu. Ta ki, 1929 un kara bir gününde New York borsasında doğan keşmekeş felâket başlangıcı oldu.

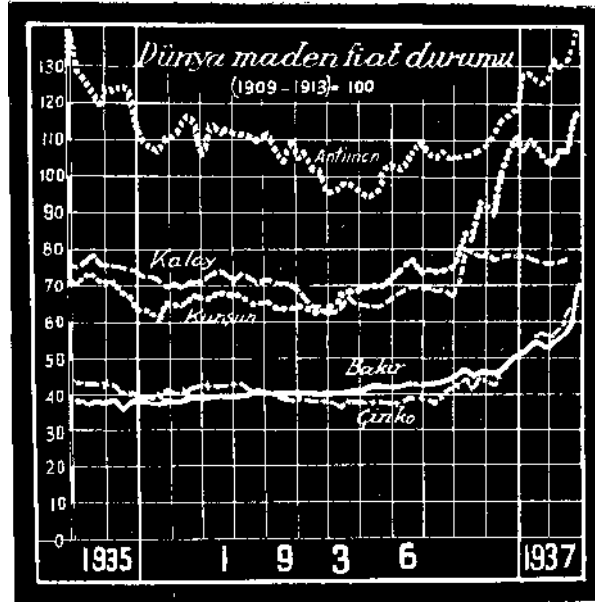
Sanayi âleminin başlıca iptidâî maddesi olan dünya maden istihsâli (1909 — 1913 = 100) olarak kabul edildiğine göre umumî harpte (1914 - 1918) 113, (1919 — 1923) 89 olmuştu. Fakat bu tarihten sonra, yani 1923 ü takip eden yıllarda, istihsâl artışı mütezayit şeklini muhafaza etmiş (1924 — 1928), umumî istihsâl seviyesi — umumî harpten evvelkine nazaran — 146 yi, en fazla istihsâl yılı olan 1929 da ise 176 yi bulmuştu. Müteakip senelerde ise bir taraftan istihsâlin azalışına, diğer taraftan da stokun çoğalmasına şahit oluyoruz, istihsâl nisbeti 1930 da 160, 1931 de 130, 1932 de ise 99 olduğunu görüyoruz.

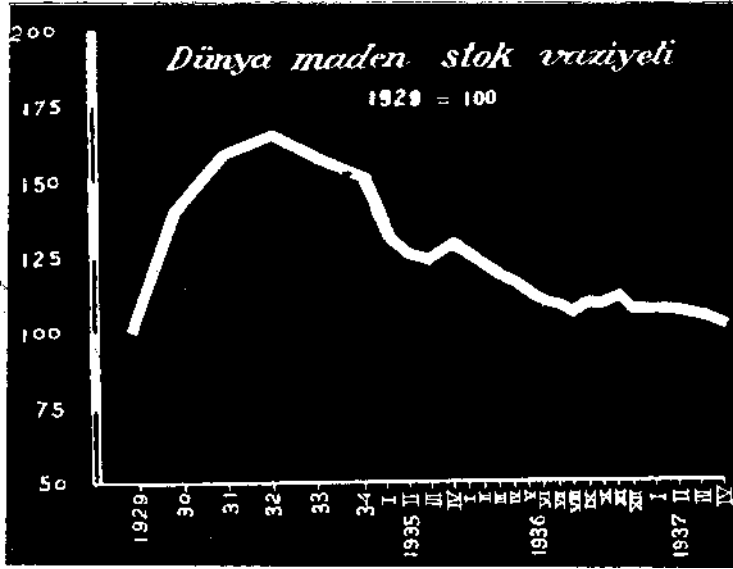
Dünya stok miktarının artış nisbeti de aynı senelerde 1929 = 100 olduğu kabul olduğuna göre 1930 da 136, 1931 de 156, 1932 de ise 164 oluyor.

Aynı devreye tekabül eden sanayi faaliyetini aşağıdaki nisbî adetler gösterir :

1925	1926	1927	1928
89,9	83,5	89,5	93,8
1929	1930	1931	1932
100	88,4	79,1	69,0

Görülüyor ki, dünya ekonomisi 1929 dan 1932 ye kadar sürekli bir azalış kaydederek had bir devreyi bulmaktadır. Bu haricî ticaret âlemi durgunluğunun muhtelif cepheleri vardır. Meselâ: Krizden, gıdaî maddeler alış veriş en az müteessir olduğu gibi, yarı mamul ticaret emtası nisbeten daha ziyade ve sınaî imâlat ise, felâketi daha kuvvetli

olmuştur. Hatta sınaî imâlat ile sınaî ticaret arasında nisbetsizlik bir çok fabrikaların kapısının kapanmasını istilzam etmiştir.

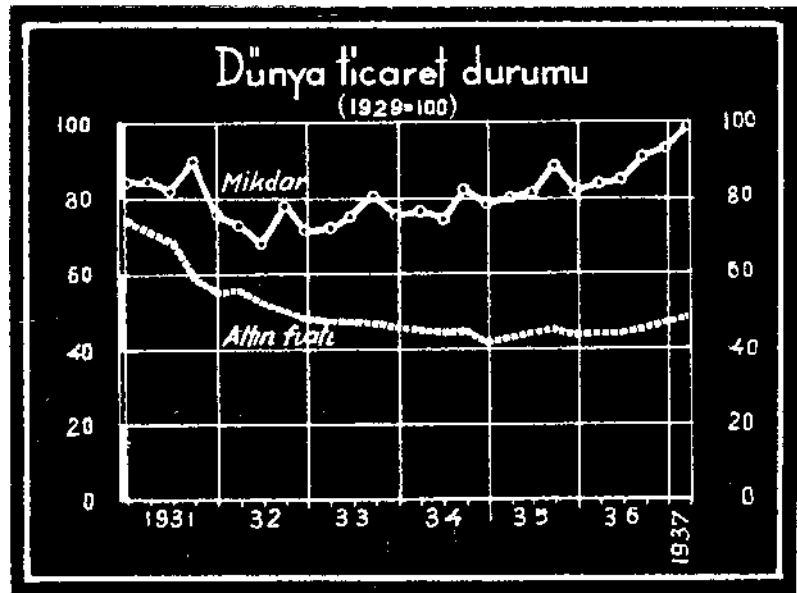
Umumî vaziyet 1932 den itibaren salâha doğru yüz tutmaktadır. (Dünya ticaret durumu, dünya maden istihsâli grafiklerine müracaat). Burada tevakkuf edilecek mühim bir nokta var :

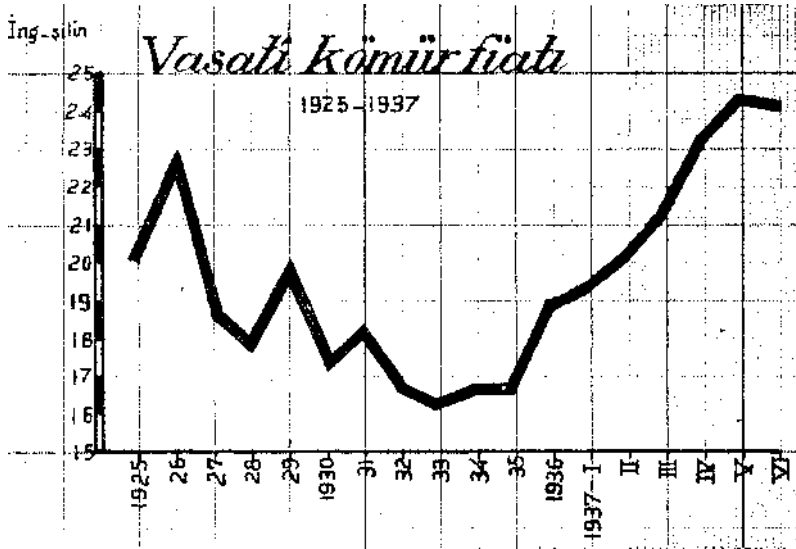
Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yılları dünya ekonomi keşmekeş devresine tesadüf eder; esasen asırlardanberi mühmel olan Osmanlı Hükümetinden müdevver ticarî

ve malî vaziyetimizi uzun yılların harbi ve cidali büsbütün tahrib etmişti. Bu şerait dahilinde memleket imarına, iktisadının kurulmasına kifayet edebilecek müdahhar sermaye bulunamayacağına göre kendi ekonomi durumumuzun ıslahına ve takip edilecek ihraç politikasının muvaffakiyetle başarılmasına bağlanıyordu. Buna mukabil ise, ticaret âleminin geçirdiği eşsiz felâketlerden enternasyonal satış pazarları mahallî hükümetleri tarafından her gün, yeni takyidata sahne oluyordu. Hatta bu gayrı tabîî hadisatın bizim ticaret sınırlarımızı aşarak iç piyasalarımıza kadar tesiri olacağı bedihidir. İşte bütün değiş dokuş zorluğunu yenerek iktisadî bir inkişaf gösterilmesi otoriter bir hükümetin zamanında ve yerinde ve kat'î tedbir ve himayelerinden ileri geldiğini yazmak mütevazi bir hakşinaslıktır.

Krizin cihan piyasalarındaki tecellisi, bilhassa üç esas cephededir. İstihsalâtın tenakusu, stokun tezayüdü, iptidaî maddelerin kıymetini kaybedişi.... Bu üç esaslı arızadan istihsalât tenakusu umumiyet üzere, bilhassa maden istihsalâtında hemen, hemen memleketimizde hissedilmemiştir. Bilakis her yıl bu iptidaî maddelerimizin istihsalât ve istihlâki artmıştır.

Stok vaziyetine gelince : Krizin en şiddetli günlerinde dahi bir stok

bolluğu ticarî bünye-mizi sarsmamıştır. Nekadar çıkarabildikse o kadar dahilde ve hariçde sattık. Fiyat vaziyetine gelince: alış veriş etmek mecburiyetinde olduğumuz haricî piyasaların hükümden kendimizi azade kılmamıza imkân mevcut olamayacağı pek tabiidir. Şu kadar ki, yurd ve ekonomi durumu itibarile fiyat tenakusu zararlı görülen emtaalar için iç

piyasalarda hususî kıymetler tesbit edilmiştir. Bazı sanayi mamulâtı, şeker, kömür gibi...

Hususî menfaatleri muhtel olanlar tarafından memleket iktisadiyatının bir felâketi gibi tasvir edilen iç ve dış piyasa arasında bu farkın temini nekadar muhik, nekadar yerinde bir tedbir olduğunu bugünkü inkişaf eden sanayi varlığımız isbat etmektedir. Evet dünya taş kömürü fiyatı 1933 e kadar muntazaman düşmüştür. İşte Londra borasasında Yorkshire kömürü fiyat vasatîsi:

1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
19/11	22/4	18/6	17/7	19/5	17/1	17/11	16/6	16/1 3/4	16/5 1/8	17/5	18/7 4/5 (18/8)
İlinci Kânun		Şubat		Mart		Nisan		Mayıs		Haziran	
19/1	1/2	20/-		21/1		23/-		24/-	3/4	24	

Bittabi dış piyasaya sattığımız kömürün kıymeti rekabet dolayisile bu düşüş man. zumesine dahil olmak mecburiyetinde idi. İşte beş senelik haricî satış fiyatımızın vasatîsi:

Son 5 sene zarfında harice kömür satış fiyatları (fab) [*]

Kömür nevi	1/4/1933	1/10/1933	1/4/1935	1/10/1935	1/4/1936	1/10/1936	1/4/1937
	30/9/1933	31/3/1934	31/9/1935	31/3/1936	30/9/1936	31/3/1936	30/9/1937
Yıkılmış hamüle . . .	4.70	4.27	3.75	3.80	4.84	4.96	500
Tuvenan „ . . .	4.40	3.60	3.60	3.60	4.68	4.62	485
Yıkılmış ihrakiye . .	4.40	4.20	5.94	5.94	4.68	4.62	485
Tuvenan „ . . .	4.10	3.60	4.00	4.00	3.78	3.89	407

Buna mukabil ise iç piyasa satışımızın vasatîsi daha yüksektir :

[*] adetleri mutlak olarak hesaplamağa imkân olmadığından sıhata karib vasatî olarak kabul olunmalıdır.

Celâl Bayar Bulgardağ madeninde

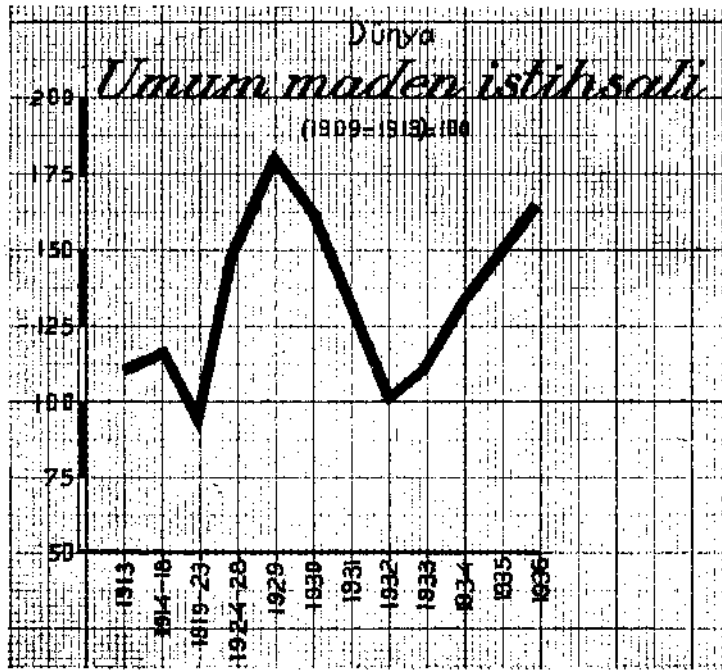

1929 — 1937 senelerinde dahilî Türkiye kömür fiyatları vasatısı

	1/9/1929 31/3/1930	1/4/1930 30/9/1930	1/10/1930 30/3/1931	1/4/1931 30/9/1931	1/10/1931 31/3/1932	1/4/1932 30/9/1932	1/4/1933 30/9/1933	1/10/1933 31/3/1934	1/4/1935 31/9/1935	1/10/1935 31/3/1936	1/4/1936 1/10/1936	1/4/1937 1/10/1937
Krible	11.50	12.00	11.50	11.50	12.10	12.00	11.10	11.46	10.93	10.18.57	8.85	880
18/50	11.50	12.00	11.50	11.50	11.40	11.35	10.45	10.71	10.24	9.48.77	8.74	818
10/18	11.00	12.25	11.00	11.00	11.70	10.50	9.25	10.61	9.96	8.95.63	8.12	818
0/10	7.75	8.00	8.00	8.15	8.10	8.15	7.85	7.95	7.73	8.08.61	6.15	690
Çamlı-Kandırlı (Tuvenan)	7.35	7.35	7.50	7.35	7.35	7.35	7.15	7.25	7.25	7.00	6.20	620
Diğer tuvenan .	6.30	6.30	6.50	6.50	6.00	6.25	6.00	5.75	5.40	5.00	4.60	460

İlk nazarda dahilî hayat ucuzluğunu temin etmek kaygusu ile haricî fiatın dahil de teşmili mantıkî bir itiraz şeklidir. Bu mantıkî propaganda senelerce yapılmıştır. Eğer bu esas kabul edilmiş olsa idi iptidaî bir vesaitle çalışılan Zonguldak havzasında bugünkü inkişaf yerine ocak çöküntüleri karşılaşırdı. Bu suretle memleketimizin iktisadî bünyesinde 1923 yılında yalnız 5.741.990 liralık bir ticaret mevzuu yaratılan 1936 da 10 770 543 liraya çıkması temin edilemeyeceği, kömür havzamızda yaşayan işçi ve onun bağlı bulunduğu kazançların memleket refahında hiç bir hissesi olmayacağı da aşikârdır. Hükümet memleket iktisadiyatında lüzumlu ve mümkün gördüğü anda kömür fiyatlarında bir tenakus temin ettiğinin iç piyasa kömür fiatı listesinde görülmektedir. Bu dünya fiat düşüklüğüne rağmen de kömür ticaret hacminin gelişmesi istihsalâtımızın artması ile telâfi edilmiştir, (senelik taş kömürü ihraç kıymetini gösteren grafiğimize müracaat)

Dünya taş kömürü istihsalâtının en fazlası 1.332 600.000 ton ile 1929 da, en düşük miktarı 960 milyon ton ile 1932 de olmuştur. Bu tarihten sonra istihsalât muntazam bir yükseliş kaydetmektedir. Dünya kömür fiatının en aşağı düşüşü 1933 dedir. (Dünya

kömür fiatı grafiğine müracaat) Türkiye kömür istihsalâtının buhranın yarattığı bu tenakus ve tezayüt ivicacatına tâbi olmayarak muntazam bir artış göstermesi küçültülemez iktisadî bir muvafakiyettir.

Son sene durumunda dikkate alınacak bir vaziyet vardır.

İngiliz kömür piyasası 1935 den itibaren hafif fakat muntazam bir seyir ile artmaktadır. 1929 tarihinde vasatî 19/5 şilin olan kömür fiatı 1933 de 16/1 3/4 şiline kadar düşüyor. Bunu takip eden yıllarda ise artmağa başlayarak 1935 de 17/5 oluyor ve 1937 senesinin

ikinci ayında 1929 senesi fiyat vasatının üstüne çıkarak 20 şilin ve Martta 21/1, Nisan 23/-, Mayıs 24/0 3/4, Haziran ise 24 şilindir. 1937 senesinde kömür fiyatının artış seyri hakkında tam bir fikir edinmek için 1935 kömür Hatmi (100) olarak kabul edersek aşağıdaki nisbî adetleri buluruz :

1935 = 100	1936	I	113	1937	I	109.8
		II	109		II	115
		III	108.7		III	121
		IV	108.7		IV	132
		V	107.4		V	138
		VI	107.7		VI	137.8
		VII	106.6			
		VIII	105			
		IX	104.8			
		X	104.8			
		XI	104.8			
		XII	106			

Zonguldak'ta bir havai hat başlangıcı.

İngiliz kömür fiyat vasatı bu seyri takip ederken aynı aylarda da kömür müstahsili ve müstehlili olan diğer memleketlerde yeniden kömür Hatlarına zam olduğunu son gelen meslek mecmualarında okuyoruz: Bunlar arasında İngilterede Wales kömür maden sahipleri taşkömürü fiyatlarını 1. 9. 1937 tarihinden itibaren 2 şilin daha artırmaya karar vermişlerdir.

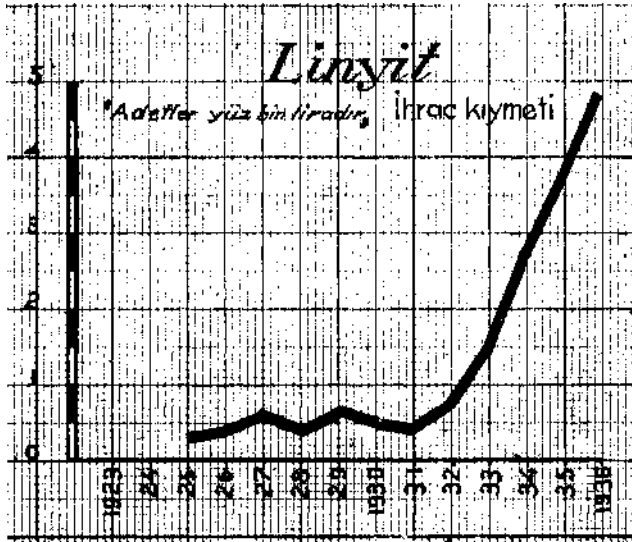
Belçikada ise yine 1/9/1937 de 3 frank zam edilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde 1/10/1937 den itibaren 90 sent zam edilmesi mukarrerdir.

Fransada kömür fiyatını tesbit eden komisyon 5/9/1937 tarihinden itibaren kömür fiyatlarını şu şekilde yükseltmiştir :

Ev mahrukat neveleri için	9 20 frs.
Kok fiyatına	20 frs.
100 tondan daha aşağı satışlarda ayrıca	4 frs.

zam edilecektir. Bu zamlara göre ev mahrukatında kömürün tonu 216, ayıklanmış kömür 236 - 246 frank üzerinde satışı takarrür etmiştir. Antrasit ve şahmî kömürlerin fiyatı ise 216 - 241 frank olacaktır.

Hollandadaki kömür fiyatı da son senelerde aşağıdaki cetvelde yazıldığı üzere bir artış seyri takip etmiştir:

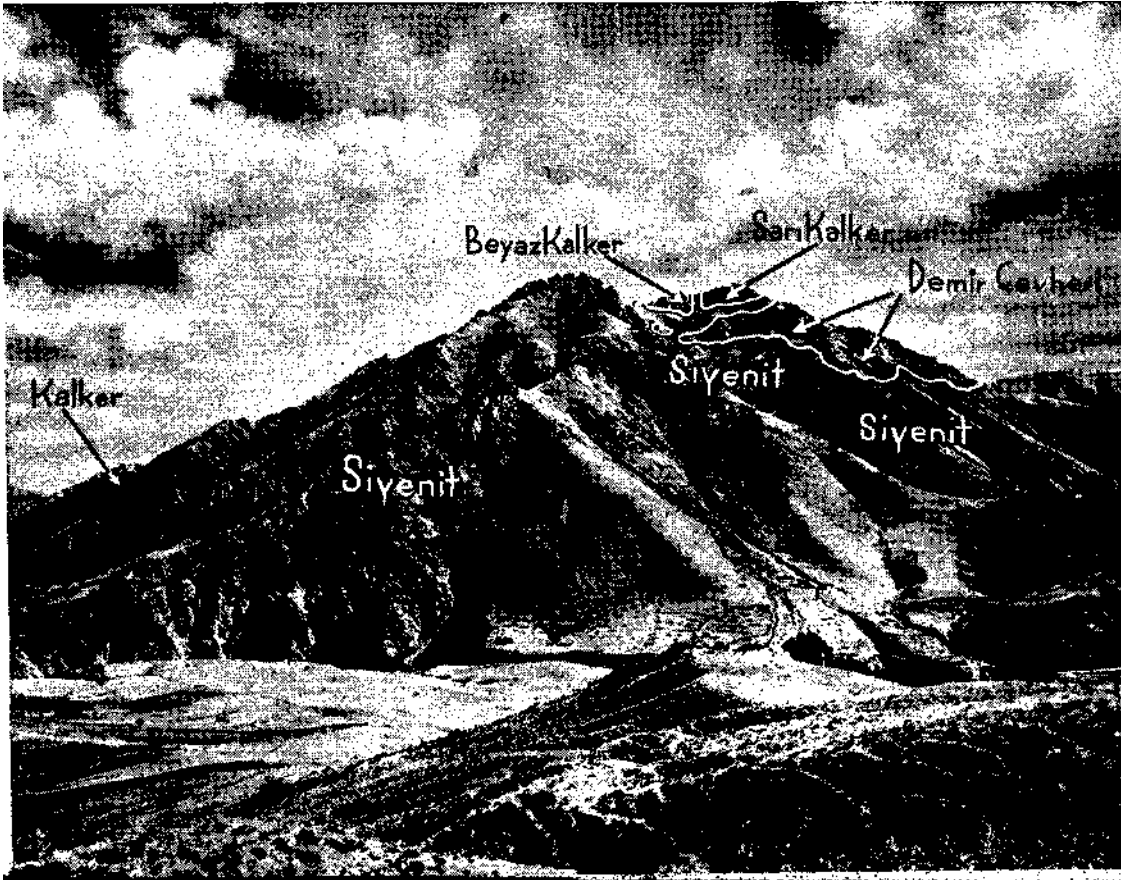

(Beher tonu hfl. üzerinden)

	Maden kömürü		K o k	
	İthalât	İhracat	İthalât	İhracat
1935 Vasaısi	6,22	7,64	7,79	6,70
1936	6,49	7,23	7,77	6,71
1937 Altı ay	7,50	8,92	9,03	9,22
1937 Temmuz	8,78	9,70	9,92	11,21

Görülüyor ki her memlekette kömür fiyatı artmaktadır. Bu artışın bizim ihracat fiyatları üzerinde kısmen tesiri olacağı da şüphesizdir. Fakat dahilî piyasamız üzerinde bu artışın en ufak bir tarzda müessir olmadığı, bilâkis umumî iktisadiyatımız ve sanayimiz üzerindeki tesiri göz önünde tutularak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından iç piyasaya kömür satışlarımızda fiyatın tenkisi ettiğini yukardaki dahilî vüsatî kömür fiyat listesinde gördük. Demek oluyor ki, buhran senelerinde iç piyasada kömür fiyatını yüksek tutan Hükümet, her hangi bir zümreyi himaye kasdile değil, memleket sanayiini ve iktisadiyatını korumak kaygusile temin etmiştir. Netekim, bugün de bütün dünya piyasalarında maden kömürü fiyatı yükseldiği halde aynı kaygu ile memlekette spekülâtif bir harekete müsaade etmediği müşahede edilmektedir, yoksa bir zümre himayesi muvzubahis olsaydı bu haricî kömür fiyatlarının artışına iç piyasalarımızda da bir artışa pek haklı ve yerinde olarak müsaade edilebilirdi, işte dünün şikâyetçilerine bugünün en müskit fiilî cevabı ! . . . Esasen dün Cumhuriyet Hükümeti bu müdebbir hareketi temin etmemiş olsaydı, taş kömürü ihracatımızın kıymeti yazımız arasındaki grafikte görülen muntazam artış tarzı temin edilemeyeceği şüphesizdi.

Son sene zarfında kömür madenciliğimiz için kaydedilecek en mühim hadisede havzanın millileşmesi yolunda atılan mühim adımdır Havzanın en mühim ve geniş istihşâl

Divrik demir madenine bir bakış.

sahalarına sahip olan Ereğli Şirketi satın alınarak tamamen memleket malı olan Eti Bank'a devredilmiştir. Mayıs iptidasından itibaren bilfiil işe el koyan Eti Bank'ın kömür şubesinin müteakip aylardaki satışa çıkardığı kömür miktarı berveçhi atidir:

Aylar	Ton
Mayıs	31.714
Haziran	37.310
Temmuz	29.072
Ağustos	32.991
Yekün	131.087

Kömür havzamızda istihsâl vaziyetinin memleket iktisadiyatına layık bir dereceyi bulması için aslî sahiplerinin lâzım gelen tesisatı temin etmelerine muktazi zamana sahip olmalarına vabestedir. Bu da bilhassa maden gibi ehemmiyetli ihrarı ameliyata muhtaç işlerde gün değil, senelerin mevzuudur. Bugünkü muvaffakiyet eski müseyyeb yılların seyyiatine rağmen bir öncekileri ile mukayese edilince aratan mütevazın kömür ihracatı temini de bir muvaffakiyettir. Fakat şimdiden ilâve edelim ki, istikbalin özlü neticelerini hemen gelecek yıllar müjdeleyecektir. Çünkü bugün işe sarılanlar memleketin has evlâtlarıdır, îmanımızı kısaca bir daha pekleştirdikten sonra 1937 yılı ilk altı ayı zarfındaki kömür satışımızı aşağıya yazıyoruz: (Hamule ve ihrakiye)

Memleketler	Ton	T. L.
Fransa	42.692	179.795
İtalya	15.199	65.994
Romanya	6.190	26.201
Yunanistan	39.085	157.684
Brezilya	34.656	175.912
Sair memleket	46.577	222.852

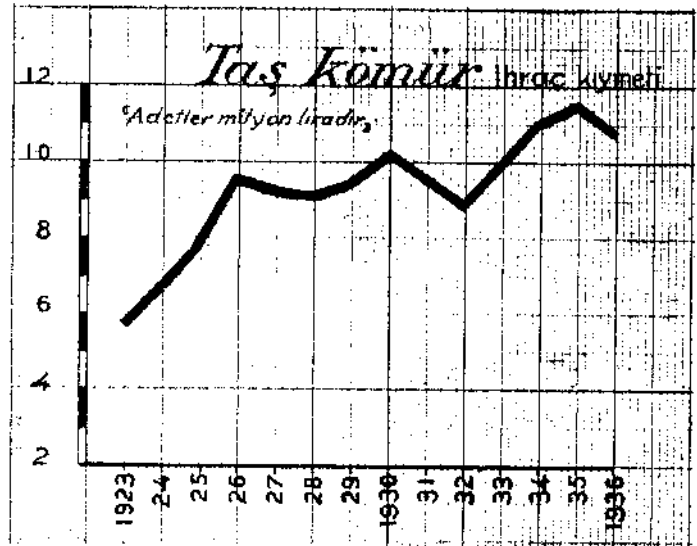
1937 de aylara nazaran kömür ihracatımız ise:

Aylar	Ton
İkincikanun	14.258
Şubat	17.311
Mart	30.713
Nisan	27.988
Mayıs	23.496
Haziran	57.285
Temmuz	28.080

dir ki 199.131 ton kömür ihracatı ile 1.008.076 Türk lirası kıymetinde hariçten döviz temin edilmiştir. Bu müddet zarfındaki umumî kömür istihsalâtımız da 1.330.000 ton olmuştur.

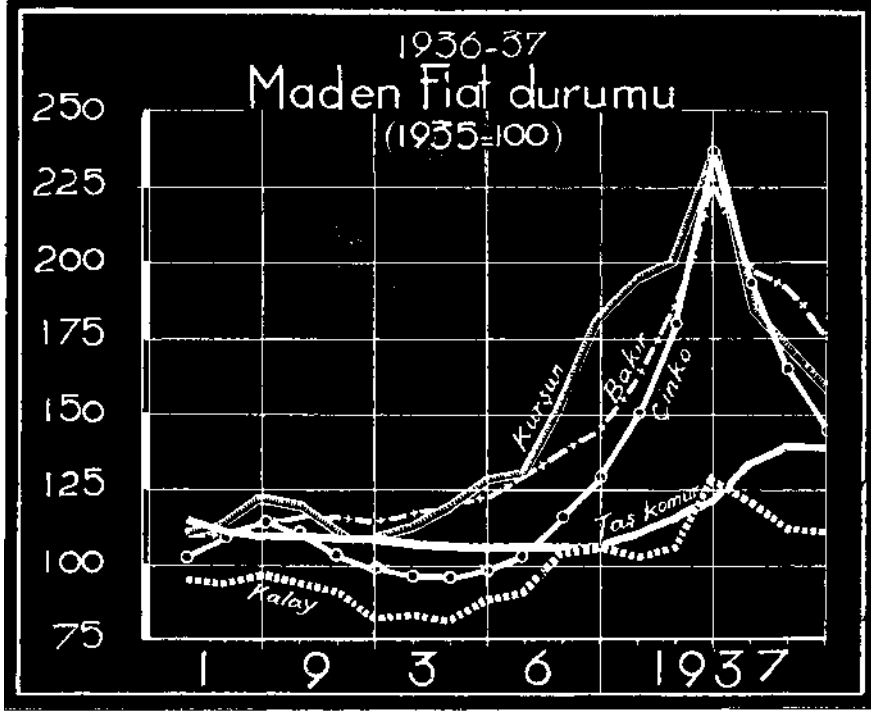
Linyit kömürü istihsalâ timiz muntazaman artmakta

Ankarada açılan kömür sergisi onur salonu.

ve memleket ekonomisinde her yıl artan bir mevki sahibi olmağa başlamıştır. (Linyit ihracatımız kıymeti grafiğine müracaat) 1937 senesi ilk altı aylık istihsâl yekûnu 49.692 tondur. 1936 senesi aynı aylara tekabül eden istihsâl yekûnu 44 848 tondur.

Bu yekûnlar bizi, medenî ve soysal ülkümüzü henüz tatmin etmemektedir. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti memleket dahilinde kömür sarfiyatını artırmak, kültür seviyemizi yükseltmek, memleketin millî servet kümeleri olan ormanlarımızı tahribden korumak

kaygusu ile Ankarada yalnız ekonomik bir safhayı değil, aynı zamanda soysal ve büyük manası olan 1937 yılında Enternasyonal Kömür Sergisini tertib etmiş ve halkımızın istifadesine arz etmişdir. Memlekette yaratacağı faidelere istikbâl yıllarına bırakarak 1937 yılı ihzari bir maden faaliyeti olarak yamızda işaret ederiz.

Diğer madenler vaziyetimizle dünya vaziyetini karşılaştırınca aşağı yukarı kömür istihsal nisbetinin tevalî ettiğini görüyoruz.

Cihan piyasasında dünya ticaret durumu 1929 senesine nisbeten (1929 senesi 100 kabul edildiğine göre) umumî düşüklük şu aşağıdaki nisbî adetlerle ifade edilebilir.

Sene	Altın fıatı	Miktarı
1931	68	85.4
1932	53	74.1
1933	47	75.1
1934	44	72.2
1935	42,5	81.8
1936	43,5	85.9
1937	II nci 3 ay 46	92.8
	I nci 3 ay 47.1	98.1

Şu yukarıdaki adetler bize umumî vaziyeti açık olarak *bir* daha göstermektedir.

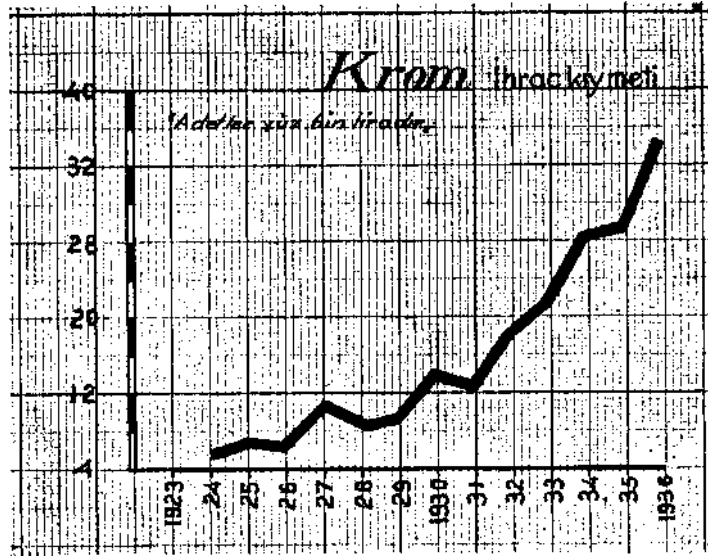
Krizin emta fiyatları, kıymeti üzerindeki tesiri dünya ticaret hacmi üzerindeki den daha şedit olmuştur. Hatta aradaki fark ticaret hacmi lehine hemen % 50 ye yakındır. (Dünya ticaret durumu grafiğine müracaat)

Umumî krizin ve cihan borsalarında maden fiatları üzerindeki tesiri bu umumî ticaret vaziyetinden aykırı değildir. (Dünya maden fiat durumu grafiğine müracaat) 1929 da 75 ingiliz lirası olan bakır fiat vasatısı 1932 de 25 tngilize kadar düşerek aynı sene vasatı fiat olarak 31.14/8 ingiliz lirası olmuş, 1933 de 32 11/4, 1934 de 30 6/5 olmuştur. Bakırda fiatının düşüş vasatısı 1934 de en aşağı haddi bulmakla beraber, istihsalât seyri hemen bütün maden cevherlerinde -petrol müstesna - 1929

dan 1932 ye kadar muntazam bir tenakus ve bu tarihten itibaren de son günlere kadar muntazam bir tezayüd göstermektedir.

Türkiye umumî maden istihsalâtına gelince, dünya ticaret durumu ve cihan maden itihsalâtı, cihan maden piyasaları haricinde muntazam ve muttarid bir inkişaf göstermiştir. (Türkiye maden ihracatı Türk lirası kıymeti üzerinden grafiğine müracaat) Burada ehemmiyetle durulacak bir nokta, dünya piyasalarındaki fiat düşüşü hiç şüphesiz bizim istihsâl ettiğimiz cevher fiatı üzerine, ihraç emtaamızı teşkil ettiğinden, mühim miktarda tesir etmiştir. Buna rağmen umumî maden istihsalât kıymeti üzerinden yapılan bu grafikteki artış seyri fiat üzerinden olduğundan enternasyonal pazarlardaki fiat azlığından hadis zararı fazla satışla, yani tonajı artırmak suretile umumî maden sanayimizin inkişafı temin edildiği, aynı zamanda dünyayı sarsan buhranın memleketimiz üzerindeki tesiri tahfif edildiği anlaşılır.

işte umumî maden istihsalâtımızın memlekete bıraktığı her seneki gelir miktarı:

DİVRİK DEMİR DAĞ

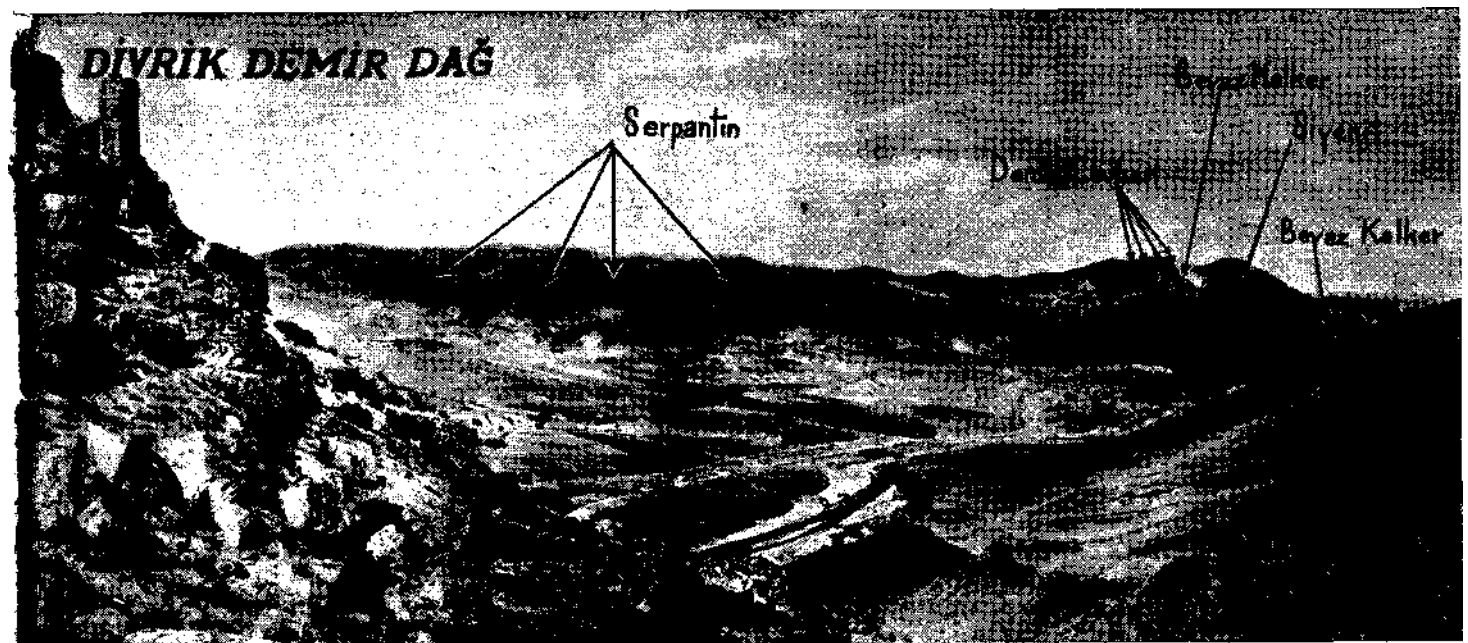
Serpantin

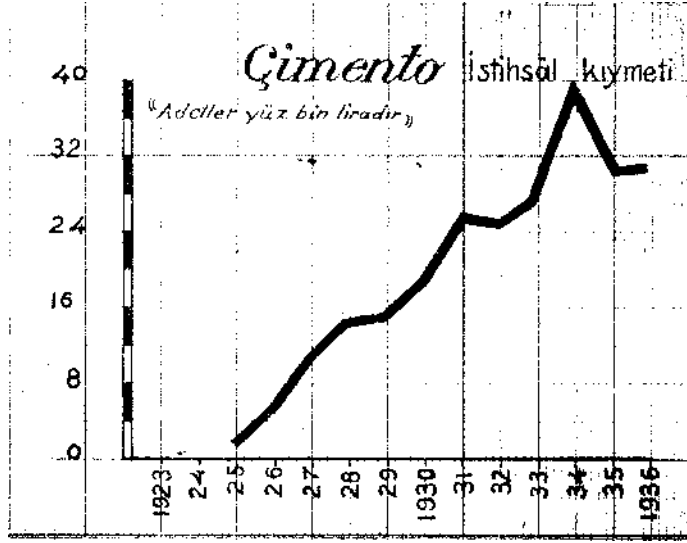
Beyaz Kalker

Siyah Kalker

Beyaz Kalker

Darıboğaz

Sene	Tutarı Türk lirası üzerinden	Sene	Tutarı Türk Lirası üzerinden
1922	4 155 460	1930	16 140 410
1923	6 297 715	1931	14 230 226
1924	10 107 732	1932	13 888 627
1925	10 266 788	1933	15 685 096
1926	12 939 260	1934	19 193 532
1927	14 119 176	1935	18 597 436
1928	14 488 269	1936	20 482 458
1929	15 098 627		

1931, 32, 33 yıllarındaki azalış dünya piyasalarındaki fiyat düşüklüğüne tekabül etmektedir; fakat umumî olarak artış seyri muntazam gitmiştir.

1936 senesi maden ihracatı 20 482 458 lirayı altına tahvil edersek 2 106 257 altın liraya tekabül eder, eğer Cumhuriyet yıllarındaki mecmu maden istihsalâtımızın altın tutarını hesaplayacak olursak 23 503 257 altın lira tutarında maden cevheri istihsâl ettiğimiz anlaşılır.

Maden istihsalâtımız bilhassa bazı cins cevherlerimizde daha geniş bir inkişaf vaziyeti arz etmektedir. (Krom, çimento grafiklerine müracaat)

Dünya madenciliği fiyat itibarıyla en müsait günlerini 1935 senesinden sonra idrâk etmeğe başlamıştır; bu tarihten itibaren gerek istihsâl, gerekse kıymet cephesinden umumî bir salâh meşhud olmaktadır. 1937 senesi ilk aylarda bazı maden fiyatları 1929 senesi seviyesine yaklaşmış hatta bazıları meselâ alüminyum bu seviyenin de üstüne çıkmış bulunmaktadır. Son senedeki maden cevherleri Hatlarının cihan piyasalarında artış seyrini anlamak için 1935 deki maden fiyat vasatîsini "100,, kabul ederek muhtelif cevherlerde kıymetlerinin nisbî tahavvüllerini tetkik edelim.

Dünya maden fiyat durumu (100 = 1935)

	İkincikânun 1936	tkincikânun 1937	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Taşkömürü •	113	109.8	115	121	132	138.2	137.8
Bakır stand •	109	161.6	186	227	196.2	192	175
Kurşun • •	108	192	199	232	183	169	161
Çinko • • • •	103	150	179	236	193	164	145
Kalay	93	101.5	104	126	118	111	110
Dökme demir	103	119.5	119.5	119.5	119.5	119.5	149
Çelik, demir •	101	99.3	99.3	99.3	99.3	99	131

Yukarıki listede esas madenlerin hepsinin fiyatları artmıştır; 1937 ilk üç ay artışı mühim bir safha arz etmiştir. Bilhassa son yılın Mart ayı son yılların azamî haddini

DIVRIK, DEMİR DAĞI

Demir Cevheri

Siyenit

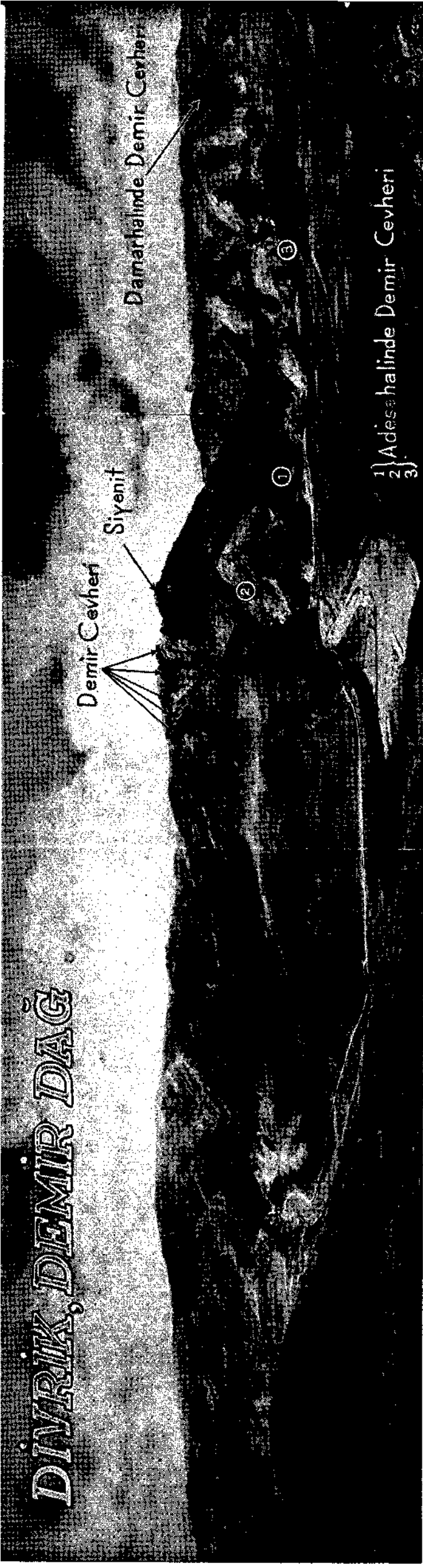
Damar halinde Demir Cevheri

②

①

③

1) Ades halinde Demir Cevheri
2)
3)

bulmuştur, bakır 72.8/11, kurşun 33. - /6, çinko 33.3/9, kalay 283.3/9 İngiliz lirası olmuştur. Eğer kâğıt para farkı gözetilmese 1929 seviyesinden kurşun 10, çinko 9, kalayda 80 İngilizlik fazla bir fiat kaydetmiştir. Mezkûr cevherlerdeki bu fiat tezayüdünde spekülâtif bir vaziyet bulunması ihtimali olduğunu, bakır kartelinin tahdidatı kaldırmasile fiatların yeniden sukut etmesi tahmin edildiğini M. T. A. No. 2de işaret etmiştik. Netekim, Marttan sonraki müteakip aylarda, bakır Nisanda 6212/2, Mayısda 61.4/8, Haziranda 5517/ - ye kadar düşmüş, kurşun, çinko, kalay da muntazam bir tenakus göstererek, Haziran ayında kurşunun beher tonu 22.17/7, çinko 21.8/2, kalay da 249.19/ - sterline inmiştir. Bunu müteakip aylarda kısmen istikrar gösteren maden fiatları 13.9.1937 tarihinden sonra yeniden tenakus kaydederek aşağıki miktarları bulmuştur:

		<u>Tenakus</u>		
Bakır «standard» . . .	55.5/—,	30/9/1937 de	47.5/7 1/2	7.19/4 1/2
Bakır «elektro.» . . .	62.10/—,	„ de	54.-/-	8.10/-
Kalay	264.7/6	„ de	244.5/-	20. 2/6 1/2
Kurşun	21.11/3	„ de	19.4/4 1/2	2. 6/10 1/2
Çinko	22.9/4 1/2	„ de	19.1/3	3. 8/2

Kömür ve demirin vaziyeti ise, bilâkis son aylarda daha ziyade sağlamaştığını görüyoruz. Bunda en fazla âmilin son silâhlanma yarışı olduğunda şüphe edilemez. Bu yüzden hatta bazı memleketler maden istihsalâtını, ithalâtını ve ihracatını kontrol etmeye başlamışlardır. Bunların başında demir gelmektedir. Demir cevherlerinin arz edilen miktarı talebi karşılamamaktadır. Maden kömürü talebi de bunun neticesi olarak fiatı artmış bulunmaktadır.

Avrupa memleketlerinde umumiyet üzere demirin muhtelif nevilerine göre fiatları 6 - 5,15 altın İngiliz lirası arasındadır, İsviçre ve Hollanda'da bu fiatlar mahallî rayiç üzerinden hesaplandığından nisbeten ucuzdur.

Meksika, Küba hariç olmak üzere Amerikada çubuk çelik fiatı 6 altın İngiliz lirasını bulmaktadır. Meksika ve Kúbada ise 5 altın İngiliz lirasıdır.

Uzak Şarkda çelik fiatı 6 ilâ 6,5, Afrikada 6.7/6 İngiliz altını Amerika Birleşik Devletlerinde 37,20 dolardır.

Profil çelik fiatları nisbeten daha ucuzdur. Profil Avrupada 5.7/6 Kúbada 4.10/— altın sterlin, Cenubî Afrikada 10.12/6 kâğıt İngiliz lirasıdır.

Kalın saç fiatları Avrupada 7. 2/6 altın, şimal memleketlerinde 7 İngiliz altınıdır. Uzak Şarkda kalın saç fiatı 7.7/6 İngiliz altınıdır. İnce saç fiatları 21.7.937 tarihinde Paris toplantısında verilen karar üzere: Siyah saç 14, çinkolu saç 15- 18.5 İngiliz kâğıdıdır.

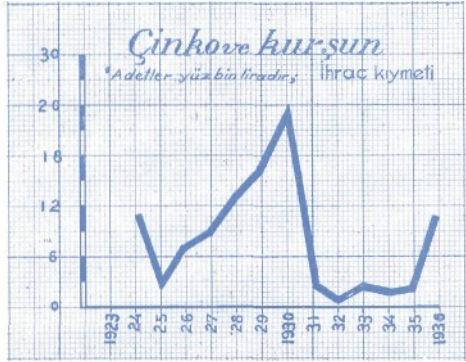
10 Eylül tarihinde toplanmış olan " Enternasyonal Çelik Müstahsilleri „ kararı henüz malûmumuz değildir. Mafafi: Bugünkü şeraitte büyük bir tahavvül olmayacağı tahmin edilmektedir.

Memleketimizde henüz istihsâl devresine girmiş demir madeni mevcut

M. T. A. nin Fotogrametri ekibi Bolgardağda.

değildir. Mamafi: 1936, 1937 senelerinde M. T. A. Enstitüsü tarafından yapılan araştırmalar ve etüdlar müsbet bir safhaya girmektedir. Bilhassa son zamanlarda Divrik'de bulunan demir cevheri hakkında mutahassısların verdiği raporlar mühim bir kemiyet gösterdiği gibi keyfiyeten yapılan analizler de emsalinin çok fevkinde neticeler vermiştir. Yazımız arasında fotoğraflar memleketimizin bir köşesindeki bu cevheri saklayan yerleri göstermektedir. Etüdlar kısmında mahallinde tetkikat yapan mühendisin yazısı kâfi derece bu madenin vaziyetini tenvir edeceğinden bu sahifede daha fazla tafsilâta lüzum görmedik. Şu kadar ki, Karabükde kurulan demir sanayiimizin ham maddesi olan kömürden sonra çok müsait demir cevherinin de bulunması memleketimizin iktisadî ve millî mevcudiyeti cephesinden çok ehemmiyetli bir hadise olduğunu kaydederiz. Bu ehemmiyeti tebarüz ettirmek üzere Polonyada çıkan "Gazete Polska", nin 14/5/1937 tarihli nüshasında cevher bulamadıklarından dolayı bir kaç demir izabehanelerinin ve dökme fırınlarının faaliyetlerini tatil ettiklerini yazdığını ilâve ederiz. Divrik demir madeninin -bugünkü etüdlere nazaran - senelik verim kabiliyeti ise değil dahilî ihtiyacı, hatta kısmen de ihracat yapabilecek mahiyettedir.

iktisadî ve millî varlığımız için mühim bir hadise olan Divrik demir madeninin keşfinden sonra mezkûr mıntaka civarında bir çok yerlerde demir zuhuratı mevcudiyeti hakkında da Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüne ihbar vardır. Bu teşkilâtımız vaziyete işin ehemmiyeti nisbetinde alâkalandığı ve büyük memleket davasındaki mühim vazifesini lâyük olduğu gibi takip ettiği, hakikati ilmî olarak tesbite çalıştığı şüphesizdir. Binaenaleyh: Yakın bir âtide memleketimizin demir sanayii inkişafının veçhesi çizilecektir.

Demir cevherinden sonra da dünyada petrol istihsâl ve istihlâki de mühim miktar da artmaktadır. Gerek petrol ve müştekatının fiatı ve gerekse petrol şirketlerinin eshamı başlıca dünya borsalarında yükseliş kaydetmiştir.

Midcontien ham petrol fiatı 159 litrelik fiçuları 1.18 den 1.30 dolara çıkmıştır. Pen. silvanya'da ham petrol (mazotlu) 2.17 den 2.57 doları bulmuştur. Golfun 64-66 derecelik gazolini galonu 5.75 den 6.38 i bulmuştur. Avrupada son zamanlarda benzin fiatı artmıştır. Petrol fiatları artarken dikkati çekecek bir iktisadî hadise vardır: O da; dünya ihtiyacının % 60 mı karşılaman Amerika B. Devletlerinde gerek istihsâl gerek stok miktarı bir sene evvelkine nazaran çoğalmıştır.

Guleman Kronn madeninde işçi evleri.

Stokun çoğalmasına rağmen fiatın artması iktisadî kitaplarının kanunlarına uymayan bir vaziyettir. Bunu da petrolün iktisadî olmaktan ziyade hususî mevkilerinden ileri geldiğine hükmedilebilir. Bilhassa memleketlerin motorleşme inkişafı, Sovyet Rusya ihracatının noksanlığı dolayısıyla rekabetinin azalması, bir çok memleketlerin petrol stoku yapmaları petrol fiatlarının artışıında âmil olmuş denebilir.

Sovyet Rusya ihracatı 1932 de 6,1 milyon ton iken 1936 da 2,65 tona inmiş, ve 1937 de ise bu miktarın iki milyon tondan aşağı olacağı tahmin edilmektedir. Bu ihracatın azalmasında dahilî istihlâkin artması da müessir olmuştur.

1936 senesinde dünya petrol istihlâki öncekilere nazaran bir rekor teşkil ederek 1.758 milyon fıçıyı bulmuştu, bu miktar 1935 den 143.3 milyon fazladır, istihlâk artışı Birleşik Amerikada % 10 diğer memleketlerde ise % 8,7 dir.

Bir hava hattı direk naklederken.

1937 senesinde Birleşik Amerikada petrol istihlâkinin artışı % 11,3 dir, İngilterede ise % 8,2 dir.

İhtiyacını kömürden terkipli benzin istihlâki suretile karşılayan Almanyada bile petrol sarfiyatı artmış: 1937 ilk altı ayında 1.841.000 ton ithalât yaparak (1936da 1.774.000 ton idi) bir sene evvelkine nazaran % 3.8 ithâl fazlalığı göstermiştir.

İşte - 1937 ilk 6 ay zarfında Avrupa'nın petrol ithalâtı ve geçen 1936 senesi 6 ayma nisbeten tezayüdü :

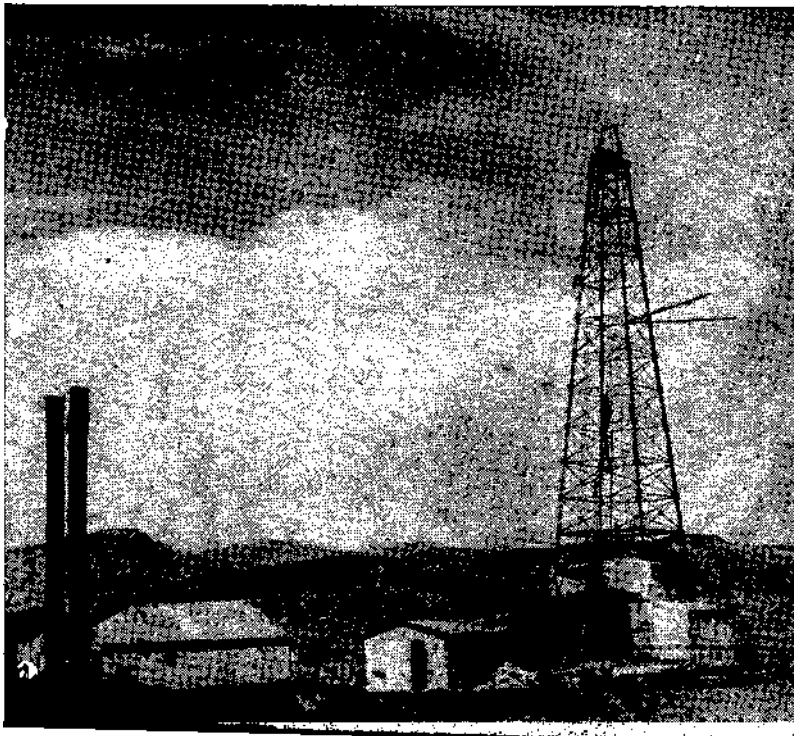
(1000 ton hesabile)

Memleketler	1936	1937	Tezayüd nisbeti %
İngiltere . . .	5.221,5	5.626,1	+ 7,8
Fransa	3.513,7	3.863,3	+ 9,9
Almanya . . .	1.774,1	1.841,0	+ 3,8
İtalya	907,7	1.311,4	+ 44,5
Hollanda . . .	624,9	702,6	+ 12,4
İsveç	474,8	525,5	+ 10,7
Belçika	357,2	362,0	+ 1,3
Danimarka . .	357,8	358,7	+ 0,2
Norveç	204,8	280,7	+ 37,1
Çekoslovakya	190,5	209,8	+ 10,1
İrlanda	109,1	129,4	+ 18,6
Avusturya . .	167,2	116,7	- 20,2
İsviçre	106,3	114,6	+ 7,8
Finlandiya . .	74,6	90,2	+ 20,9
Yekün	14.089	15.532	+ 10,3

1936 senesindeki başlıca memleketlerin petrol istihsâl ve ihracatını da yazım z arasında yabancı bir mecmuadan naklen koyduğumuz petrol grafiği sarih ve mukayeseli bir şekilde göstermektedir.

1937 İkincikânun - Temmuz dünya ham petrol istihsali
Amerikan varili hesabile
(7 varil = J ton)

Memleketler	Miktar
Amerika Birleşik Dev. •	727.048.800
Sovyet Rusya	110.505.400
Venezuela	104.136.774
Romanya	30.987.000
İran	39.343.000
Hollanda Hindistanı •	31.258.518
Meksika	27.288.615
Irak	16.958.228
Kolombiya	11.653.481
Peru	9.780.669
Arjantin	8.994.488
Trinidad	8.666.718
İngiliz Hindistanı • • •	5.251.120
Bahreyn	4.550.971
Polonya	2.026.000
Bruney	2.361.550
Almanya	1.730.620
Japonya	1.434.404
Ekvador	1.261.356
Saravak	861.210
Kanada	1.271.599
Mısır	663.964
Fransa	311.034
Diğer memleketler • •	290.000
Yekün	1.148.635.519

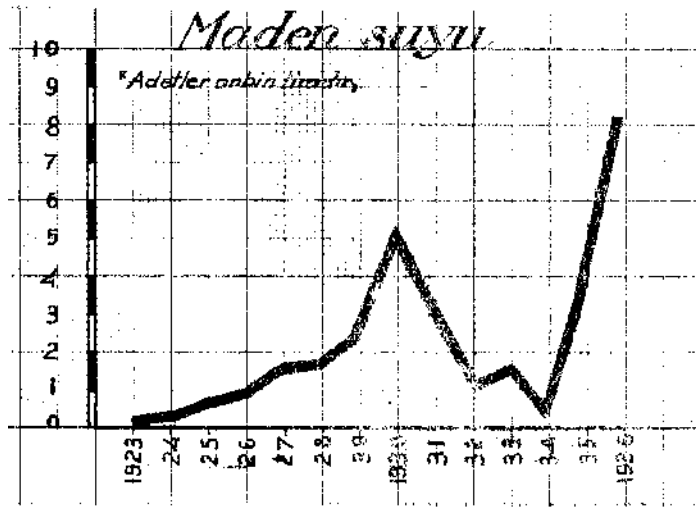

Petrolün dünya enerjisinde mevkii gün geçtikçe artmaktadır, hatta son zamanlarda demiryolu nakliyatında ve ev teshinatında da mühim bir yer tutmaktadır. Bu yüzden umumiyet üzere kriz esas iptidâî maddelerin gerek istihsâli, gerekse fiatı üzerinde korkunç tesirler gösterdiği halde petrol istihsâli fevkalâde mühim ad olunacak miktarda artmıştır.

Memleketimizde petrol istihlâki gün geçtikçe artmaktadır. Buna mukabil kömürden son yıllarda pek

M. T. A. nin Hermis'de Petrol sondaj kampı.

az olarak istihsâl olunan benzol ve benzinden ve bazı ağır yağlardan başka tabîî petrol istihsâlimiz henüz mevcut değildir. Mamafih bu değerli maddeyi memleket topraklarından temin etmek için etüd ve aramalara devam edilmektedir. Topraklarımızın petrol teşekkülâtına müsait yerlerinde son senelerde başlanan arama faaliyeti 1937 de belki de daha geniş bir program ve azimle tatbik edilmiştir, son yılın arama faaliyetini aşağıya hülâsalandırıyoruz:

1 — Basbirinde bulunan sondaj makineleri Hermise nakledilmiştir. Bu sondaj makinasını teşkil eden malzemenin umumî sikleti 1250 ton olup, içinde 5 1/2 ton ağırlığında parçalar bulunduğu gibi, bu iki mahal arasındaki yollar da bu malzemenin naklini müşkülleştirecek kadar gayri müsaittir.

Hermide kurulan sondaj makinesi Birincikânun ortasında işe başlamış, Eylül sonunda 650 metreyi bulmuştur. Bu sondajın 316 metresinde Basbirin kuyusunun en dibinde bulunan petrol kokusunu ihtiva eden kalın kalkerler bulunmuş, 354 cü metresinde epeyce miktarda hava gazı, 630 ncü metresinde petrol emarelerine rastlanmıştır. Kuyuda Temmuz iptidasında görülen inhiraf pek müşkil ameliyeler neticesinde iki ayda tas hihine muvaffak olunmuştur;

2 — Van civarında Kurzotda umumî harpten kalma tahrib edilmiş kuyuda petrol tesbit edilerek 105 metrelik bir galeri açılarak kuyu temizlenmiş, ve yirmi günde 8000 kilo mazot istihsâl edilmiştir.

3 — Müreftede 4, 5, 6, 7, 8 numaralı kuyular açılmıştır :

No.	Tutarı	Metre
4	183,47	Metre
" 5	177,82	"
" 6	97,23	"
" 7	167,70	"
" 8	257,25	"
Tutarı	868,47	Metre

Bu kuyuların 8 numaralısı hariç olmak üzere hepsinde az çok petrol ve gaz emareleri bulunmuşsa da 1 numaralı kuyuda rastlanan ilk kuvvetli tezahür tekrar görünmemiş olduğundan sahanın pek küçük olduğu anlaşılmıştır.

4 — Adanada Sismograf jeofizik işi ikmâl edildi.

5 — Alpullu - Hayrabolu arasında resistivite metodu ile jeofizik araştırma yapıldı.

6 — Hayrabolu • Lüleburgaz - Çorlu • Tekirdağ mıntakasında resistivite metodu ile jeofizik etüd yapılmış, bazı yerlerde alâkayı çeken strüktürler tesbit edilmiştir.

7 — Şiirdin Eruh kazasında Bikat strüktürünün tafsîlâtı jeolojik haritası, Ramal dağlan umumî etüdü yapıldı.

8 — Orta Anadolu tuz mıntakaları tetkik edildi.

Dünya iktisadında ve politikasında çok mühim mevki bulunan bu seyyal maddeyi millî servetimizden elde etmek için çalışıyoruz. Mamafî: icabederse fennin son terakkiyatından istifade ederek sahip bulunduğumuz geniş kömür havzalarından da terkebî petrol ile de ihtiyacımızı karşılayabiliriz. Binaenaleyh: istikbali karşılayacak enerji kaynaklarımıza tam itminan besleyebiliriz.

Son yıl maden hadisesinde mühim bir yer alacak vaziyette bakır servetimizden istifade etmeye başladık. Son aylarda Artvinde Kvarshan madeni faaliyete geçmiş, günde sekiz ton saf bakır istihsâline başlamıştır. Eti Bank aynı zamanda da Ergani bakırının musaffa bir hale ifrağı için tesisat devresine girmiş bulunmaktadır. Artvindeki Morgul madenindeki işletme devri için M. T. A. Enstitüsünün arama faaliyeti müsbete doğru gün geçtikçe ilerlemektedir.

Bu üç bakır madenimizin işletilmesi yalnız dahilî ihtiyacımızı değil aynı zamanda mühim bir ihraç metaı ve döviz menbaı olacağında şüphe yoktur. Son senelerde bakır ithalâtımız istisgar edilmez bir yekûn teşkil ettiği Eti Bank'ın yapmış olduğu bir etüden anlıyoruz. (Türkiye bakır ithalâtı grafiğine müracaat) her sene 2-5 bin ton arasındaki bakır ithalâtı yüzünden 1.5-2 milyon Türk lirası döviz vermek mecburiyetinde idik.

Krom ihracatımızın yabancı piyasalarını istilâ hızı bir öncekilere nazaran aynı nisbeti muhafaza etmektedir. Bu yüzden de her sene yurdumuza mütezayid bir surette döviz temin edilmiştir. (Krom ihracat kıymeti grafiğine müracaat)

1937 senesinde Eti Bank'ın teşkil ettiği Şark Kromları Türk Anonim şirketi 1,1.937 tarihinden 30.9.937 tarihine kadar:

	Ton
Almanya	17.100
Amerika	10.775
Avustuya	2.000
	26.875

krom ihraç etmiştir. Maden mahalli olan Guleman ile Ergani arasındaki havaî hat son aylarda inşaatı bitmiş ve çalışmaya başlamış olduğundan ihracat miktarının mühim denecek kadar artacağı şüphesizdir.

Krom ihracatımızın bir sene evvelkine nazaran vaziyetini aşağıki listeye yazıyoruz :

Türkiye Cumhuriyetinin 1936 ve 1937 ilk altı ay zarfında memleketlere göre krom cevheri ihracatı.

Ergani - Guleman hava hattı.

(Ton ve T. L. üzerinden)

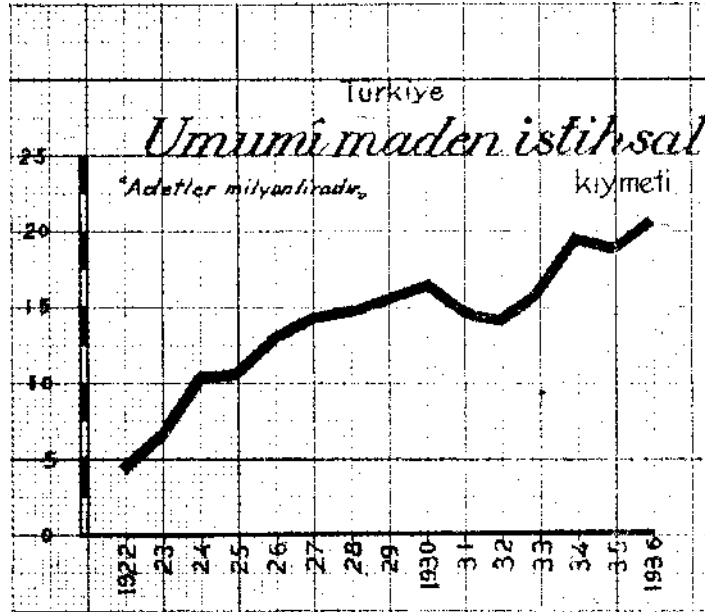
Memleketler	1 9 3 6		1 9 3 7	
	Ton	T. L.	Ton	T. L.
Almanya	25.820	509.877	34.017	685.795
Avusturya	—	—	1.053	19.413
Belçika	650	12.675	—	—
Çekoslovakya	50	1.000	—	—
Finlandya	—	—	1.016	20.490
Fransa	10.367	171.335	9.484	183.817
Hollanda	2.701	42.114	1.270	20.650
İngiltere	1.016	7.500	—	—
İspanya	51	750	—	—
İsveç	11.923	297.141	20.532	377.881
Norveç	4.875	84.750	3.794	80.152
İtalya	—	—	500	11.500
Amerika B. D.	8.128	130.250	17.323	257.008
Yekûn	65.580	1.197.392	88.989	1.656.706

Yukarki mukayeseli adetler krom ihracatının 1937 yılında 1936 dan daha üstün olacağını göstermektedir :

Diğer maden cevherlerimizde de umumiyet üzere aynı tezayüd vaziyeti vardır:

1936 ve 1937 ilk 6 ay zarfındaki Türkiye maden ihracatı (T. L. hesabile).

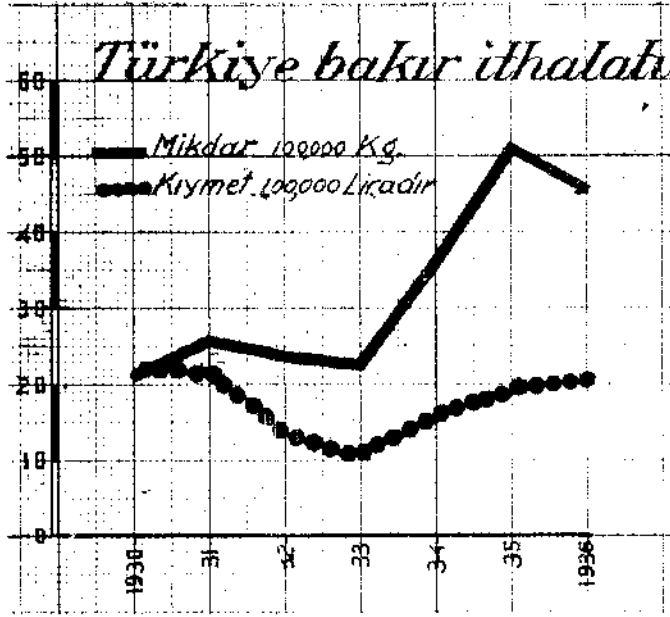
Madenler	1936	1937
Kömür	1.444.714	861.582
Krom	1.197.392	1.656.706
Kurşun	288.236	608.816
Çinko	119.064	506.182
Antimuan	59.561	45.797
Manganez	27.600	—
Sair madenler	62.424	58.061
Yekûn	3.198.991	3.737.144

1937 yılında dünya ticareti ve sanayi imalâtı, ham madde alış veriş i mütezayid bir şekildedir.

Hatta ilk üç ayda inkişaf hızı krize tekabül eden senelerden daha fazladır. Bu vaziyet buhran iztirabını unutmayan mehafili de düşünmeye sevkedecek mahiyet almıştı.

Bir taraftan iş hacmi artarken tabii olarak işçi ücretleri de yükselmiştir. Vakıa

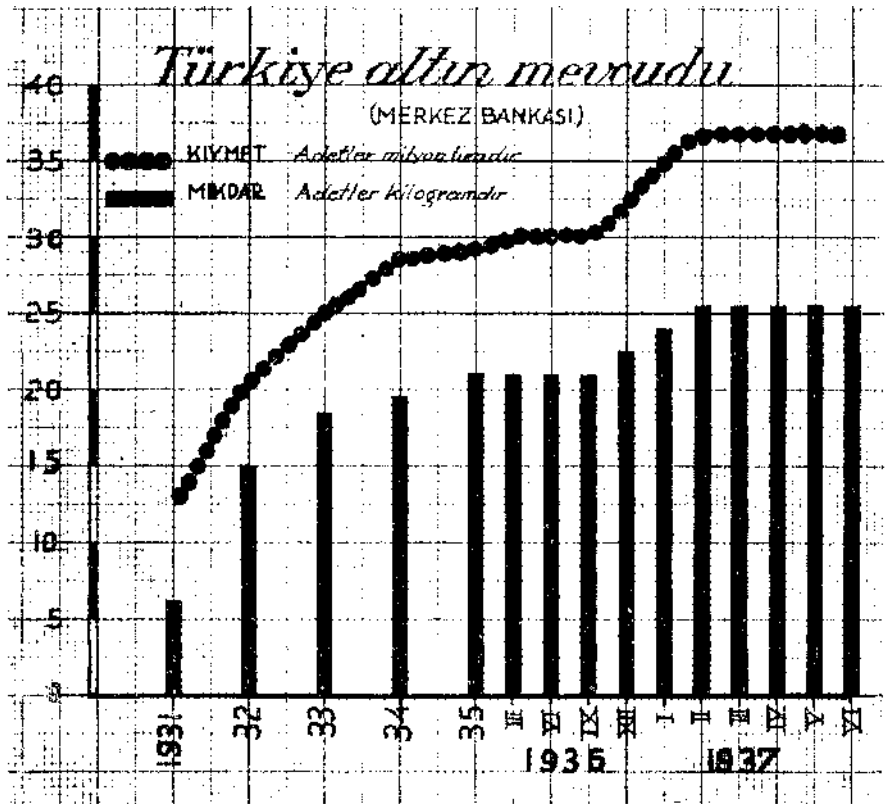

ücretlerin artışı işira kabiliyetini, çoğaltırsa da yeni den hayat pahalılığını da doğurmak ihtimali mevcuttur. Bunun da yeni bir krize başlangıç olacağından korkulmaktadır.

Beynelmül ticaretin artısında dikkati çeken bir nokta daha vardır : 1929 dan evvel ticaret serbest, mübadelede mahdut olan gümrük dıvarlarının haricinde herhangi belli başlı ortada mani yoktu. Bugün ise, bilhassa 1932 den sonra mütezayid bir mahiyet alan gümrük resimleri, kontenjanlar, kleringler, kambiyo kontrolleri, ithalât yasakları

el'an caridir' Buna rağmen de enternasyonal alış veriş 1929 yılının üstünde bir gelişme göstermiştir, 1937 nin son aylarında da bu gelişmenin iptidai maddeler fiatı üzerinde bir aksi tesiri meşhud olmuştur.

Ne olursa olsun, Türkiye iç piyasası enternasyonal piyasasının spekülatif hareketlerini ancak muayyen ihraç metâlarındaki fiat tahavvülleri ile duyabilir; işte o kadar!... Dahilî ticaretimiz muayyen bir istikamet almış olan inkişafında yürüyecektir. Bu imanımızı kuvvetlendirecek misal de iktisadî bünyemizin bugünkü sağlamlığından çok uzak bulunduğu daha elemli bir

buharanlı devreyi terakkiye çevirmesidir. tsihsalâtımız, istihlâkimiz, ihracatımız hedefli ve programlı olarak çoğaldı, millî gelir fazlalaştı, Bankalarımızda bir altın stoku bile biriktirildi. (Türkiye altın grafiğine müracaat).

Sistematik, planlı çalışmaya bağlanan bu umumî inkişafımızın cihan ekonomisinin bugünkü şartlarile daha müsait bir cephe alacağında şüphe edilemez. Şimdiden Cumhuriyetimizin on beşinci yılında çalışan madenlerimiz yeniden ihraç fazlalığı kaydedeceğini, Ergani ve Morgul bakırının, M. T. A. nin işletmeye devri yakınlaşmış olan Bolgardağ gümüşlü kurşununun istihsal devresine gireceğini söylemek kehanet değil bir yakın hakikati görüştür.

M. T. A.

Ankara enternasyonal Kömür sergisinde gösterilen, maden kömürü yakan bir kamyon